

DEJINY MARXISTICKEJ FILOZOFIE V 19. STOROČÍ

Marksistskaja filosofija v XIX. veke. Izd. Nauka, Moskva 1979, kn. I., 485 s., kn. II., 397 s.

Súčastou marxistického historicko-filozofického výskumu nevyhnutne musí byť aj skúmanie vzniku, formovania a vývinu marxistickej filozofie, teda histórie vlastného svetonázorového a metodologického základu marxistického výskumu. Marxistická filozofia nevznikla izolovane, naraz, ale prešla zložitým vývinom názorov Marxa a Engelsa v úzkej súvislosti s ich praktickou revolučnou činnosťou na čele medzinárodného robotníckeho hnutia. Preto aj skúmanie formovania marxistickej filozofie nemôže mať charakter len imanentnej, uzavretej filozofickej problematiky, ale sa neoddeliteľne začleňuje do širšieho sociálno-politického a kultúrno-historického kontextu, pretože Marx a Engels neboli len filozofmi-teoretikmi, ale revolucionármi-komunistami. Výskumy v oblasti dejín marxistickej filozofie existujú od čias jedného z prvých historikov — F. Mehringa, cez metodologické princípy periodizácie a charakteristiku základných čít formovania názorov Marxa a Engelsa, ktoré podáva V. I. Lenin, až po monografické práce hlavne v sovietskej filozofii.

V moskovskom vydavateľstve „Nauka“, v redakcii I. S. Narského, B. V. Bogdanova, M. T. Jovčuka, vyšla roku 1979 prvýkrát dvojdielna publikácia, ktorá podáva syntetizujúci pohľad na dejiny marxistickej filozofie v 19. storočí. Svojím spôsobom možno túto knihu označiť za priekopnícky čin, predstavujúci výsledok niekoľkoročného úsilia sovietskych historikov marxistickej filozofie. Doterajšie práce monografického charakteru sa zameriavali na skúmanie jednotlivých etáp vo

vývoji marxistickej filozofie, jednotlivých diel klasikov alebo na utváranie a riešenie jednotlivých problémov. Autorský kolektív pracovníkov sekcie dejín marxistickej filozofie Filozofického ústavu AV ZSSR, Akadémie spoločenských vied pri ÚV KSSZ a Katedry dejín marxisticko-leninskej filozofie Filozofickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity si položil za úlohu systematicky preskúmať základné etapy formovania marxistickej filozofie. Treba povedať, že skúsení autori sa vyhli akémukoľvek zjednodušovaniu alebo prostému opisu diel Marxa a Engelsa. Celá práca sa vyznačuje prelínaním viacerých rovín analýzy, zahrnujúcej skúmanie sociálno-ekonomické a politickej situácie, historických súvislostí, vnútorného vývoja filozofickej problematiky, pričom, samozrejme, možno len relatívne abstrahovať od otázok vedeckého komunizmu a politickej ekonómie ako organických súčastí marxizmu. Publikácia tvorí prvú časť rozsiahlejšieho projektu, ktorého pokračovaním bude analýza leninskej etapy vo vývine marxistickej filozofie. Dvojdielna publikácia je logicky rozdelená do piatich tematických celkov a osemnástich kapitol, v ktorých sa skúma:

1. Formovanie marxistickej filozofie, prechod Marxa a Engelsa od idealizmu k materializmu a od revolučného demokratizmu ku komunizmu, vypracovanie základov nového svetonázoru a metódy. (1842—1848)

2. Rozvinutie marxistickej teórie spoločnosti v rokoch 1848—1852 na základe skúseností z buržoáznodemokratických revolúcií v Európe.

3. Marxistická filozofia, jej metóda a teória poznania v ekonomických prácach z päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, vznik a činnosti I. internacionály.

4. Vývoj marxizmu ako celostného systému po Parížskej komúne až do polovice deväťdesiatych rokov.

5. Dejiny šírenia marxizmu v Európe v ideových bojoch v II. internacionále.

Autori sa sústreďujú predovšetkým na skúmanie filozofického obsahu diel klasikov, ich pokračovateľov a žiakov.

V úvode sa I. S. Narskij zaoberá vymedzením podstaty revolučného prevratu, ktorý uskutočnili Marx a Engels vo filozofii. Vznikom marxistickej filozofie sa principiálne mení sociálny základ a sociálna úloha filozofie ako jadra vedeckej ideológie proletariátu, ktorého historickým poslaním je premena sveta. Organické spojenie materializmu a dialektiky vytvára kvalitatívne novú filozofiu — dialektický materializmus. Marxov objav materialistickej koncepcie dejín prvýkrát stavia na vedecký základ uvažovanie o zdrojoch, hybných silách a zákonitostiach vývoja ľudskej spoločnosti a dejín. U Marxa a Engelsa dochádza k zásadnej zmene v chápaní predmetu filozofie. Filozofia nie je vedou vied, korunou vedenia odtrhnutou od špeciálnovedného poznania, ale chápu ju ako vedu o najvšeobecnejších zákonitostiach vývoja prírody, spoločnosti a myslenia, najvšeobecnejšiu metódu vedeckého poznania. Materialistické zdôvodnenie úlohy praxe v procese poznania a revolučnej premeny sveta vytvára novú teoretickú bázu pre vysvetlenie subjekto-vo-objektového vzťahu.

Autor prvej kapitoly J. P. Kandel analyzuje historické podmienky a teoretické predpoklady vzniku marxistickej filozofie, ukazuje na vzťah marxizmu k ideovým zdrojom: nemeckej

klasickej filozofii, anglickej politickej ekonómii, francúzskemu kriticko-utopickému socializmu, ale aj k osvietenckému materializmu a dosiahnutej úrovni prírodovedného poznania.

N. I. Lapina, autora ďalších dvoch kapitol, pozná naša čitateľská verejnosť z nedávneho prekladu jeho práce *Mladý Marx* (Bratislava 1979). Náplňou oboch kapitol sú v podstate Lapinove závery z tejto publikácie, podané v koncentrovanej podobe a dokumentované rozborom raných Marxových prác. N. I. Lapin sleduje formovanie svetonázoru mladého Marxa a Engelsa, vplyv mladoheglovstva, heglovského racionalizmu, revolučno-demokratickú politickú orientáciu. Marxovu činnosť v redakcii „*Rheinische Zeitung*“ a Engelsovu dopisovateľskú činnosť vydeľuje autor ako začínajúci sa prechod k materializmu a komunizmu. Hlboká erudovanosť Marxa vo filozofii a riešenie praktických politických otázok vedú čoskoro k rozporu medzi heglovskou koncepciou štátu ako „systému všeobecného záujmu“ a občianskej spoločnosti ako „systému súkromných záujmov“. Nespokojnosť s Heglovým riešením problému privádza Marxa k materializmu: prvotnou je sféra súkromných záujmov, ktorá si podriaďuje heglovské všeobecno — štát. Marxov prechod k materializmu je sprostredkovaný „kultom Feuerbacha“ a završuje sa v článkoch v *Deutsch-französische Jahrbücher*. Je to však ešte nezrelý materializmus, o čom svedčí aj nedostatočná argumentácia pri hľadaní možnosti a prostriedkov realizácie humanizmu v živote človeka. Engelsovo stretnutie s realitou vyspelého liberálneho štátia kapitalizmu v Anglicku podmieňuje jeho orientáciu na problematiku politickej ekonómie, zbavovanie sa mladoheglovských ilúzií a abstraktného kriticismu a formovanie materialistického svetonázoru.

Samostatnú kapitolu venuje Lapin podrobnej analýze Marxových *Ekonomicko-filozofických rukopisov*. Rukopisy majú charakter ekonomických štúdií, ale rozbor buržoáznej politickej ekonómie vedie Marxa k filozofickým úvahám o úlohe práce a materiálnej produkcie v živote človeka a ľudskej spoločnosti. Kritika metodológie buržoáznej politickej ekonómie, analýza kategórie odcudzenia, idea komunizmu a jej filozofické zdôvodnenie, kritika Heglovej dialektiky smeruje u Marxa ďaleko za rámec len ekonomických skúmaní. Veľkú pozornosť venuje autor centrálnemu fragmentu rukopisov — problému odcudzenej práce a jej vzťahu k súkromnému vlastníctvu. Súkromné vlastníctvo tvorí os, ku ktorej sa pripájajú ďalšie problémy. Z hľadiska buržoázneho ekonóma každá práca, práca vôbec, vytvára tovar, kapitál, súkromné vlastníctvo. Marx dokazuje, že nie práca vôbec, ale historicky obmedzená forma ľudskej činnosti — odcudzená práca — je príčinou vzniku súkromného vlastníctva. Súkromné vlastníctvo vystupuje ako príčina aj ako dôsledok odcudzenej práce a z nej vyplývajúcich aspektov odcudzenia. Pri kritike Heglovej dialektiky a filozofie Marx často používa feuerbachovské argumenty, v roku 1844 nejstvovala ešte vedecká koncepcia materialistickej dialektiky. Rukopisy sú charakteristické dozrievaním názorov mladého Marxa aj v oblasti terminologickej kryštalizácie, bohatý obsahový materiál ešte nenachádza adekvátny spôsob výkladu. V závere kapitoly Lapin ukazuje na ideový boj okolo Marxových *Ekonomicko-filozofických rukopisov* v 20. storočí, začínajúci ich prvými interpretáciami [Landshut, Mayer, Marcuse, de Man] v tridsiatych rokoch, pokračujúci v polovici päťdesiatych rokov [Calvez, Hyppolite] i v súčasnom „neomarxizme“.

Autorom ďalších troch kapitol je známy sovietsky filozof T. I. Ojzerman. Materiálovo a myšlienково bohatý obsah kapitol tvoria výsledky Ojzermanových skúmaní z práce *Formirovanie filozofii marksizma* [český preklad Praha 1979]. Autor teoreticky fundovane a podrobne rozoberá formovanie základov dialektického a historického materializmu v prvej spoločnej práci Marxa a Engelsa *Svätá rodina*, v Marxových *Tézach o Feuerbachovi* a v *Nemeckej ideológii*. Hoci *Svätá rodina* má ostrý kritický tón zameraný proti mladoheglovcom, nachádzame v nej aj pozitívnu formu niektorých nosných myšlienok budúcej materialistickej koncepcie dejín, ktoré sú metodologickým východiskom Marxa a Engelsa pri kritike špekulatívnej filozofie dejín, dualizmu slobody a nevyhnutnosti a z neho vyplývajúcich krajností — voluntarizmu a fatalizmu. Materialistická koncepcia dejín a vedecká argumentácia pri zdôvodnení historického poslania proletariátu sa nemohla sformovať len na „čistom“ filozofickom základe, bez konkrétneho sociologického výskumu. Túto funkciu plní Engelsova práca *Postavenie robotníckej triedy v Anglicku* z roku 1845. Marxove *Tézy o Feuerbachovi* predstavujú výrazný krok dopredu aj v porovnaní so *Svätou rodinou*. V *Tézach*... sa odhaľuje kvalitatívna odlišnosť marxistického svetonázoru od predchádzajúcej materialistickej filozofie. Rozsahom malé, ale myšlienково dynamické a obsahovo bohaté Marxove *Tézy o Feuerbachovi* a ich rozbor tvoria úvod do piatej kapitoly, ktorej jadrom je Ojzermanova analýza *Nemeckej ideológie* — materialistickej koncepcie dejín. Cez kritiku mladoheglovstva, filozofických základov Stirnerovho anarchizmu a Feuerbachovho antropologického materializmu sa Marx a Engels dostávajú k pozitívnemu, konštruktív-

nemu rozpracovaniu základných ideí historického materializmu. Z celej mnohotvárnosti sociálnych vzťahov vydeľujú vzťahy v procese výroby materiálnych hodnôt a ich jadro — vzťahy vlastníctva — ako základné a zložito sprostredkovane determinujúce všetky ostatné sociálne vzťahy. Spôsob výroby ako určujúci faktor vývoja ľudskej spoločnosti a dejín sa stáva kritériom pre rozlíšenie foriem vlastníctva spojených s existenciou samostatných spoločenských formácií — stupňov v postupnom progresívnom vývoji ľudskej spoločnosti. Východiskom vývoja je protirečenie medzi „produktívnymi silami“ a „formami styku“ ako stránkami spôsobu výroby. V *Nemeckej ideológii* sa stretávame s formuláciou ďalších kategórií historického materializmu: spoločenské bytie, spoločenské vedomie a jeho formy, triedy, triedny boj, štát, revolúcia, ideológia atď.

Jednou z najdôležitejších osobitostí procesu formovania marxistickej filozofie je neustála konfrontácia nového učenia s rôznymi dobovými smermi: buržoáznym liberalizmom v politike, maloburžoáznym demokratizmom, maloburžoáznym socializmom, ktorý nadohľadovplyv v robotníckom hnutí. Vývoj Marxa a Engelsa smerom k vedeckému komunizmu nevyhnutne viedol k ostrému konfliktu s ilúziami maloburžoázneho socializmu, vystupujúceho v štyridsiatych rokoch 19. storočia hlavne v dvoch formách. Prvú z nich tvoril nemecký „opravdivý socializmus“, ktorého kritiku podávajú v *Nemeckej ideológii*. Druhú — francúzsku verziu — predstavovalo učenie J. Proudhona. Marx vo svojej práci *Bieda filozofie* odhaľuje povrchnú kombináciu Proudhonovho „heglovstva“ s buržoáznym ekonomickým učením a jej vedeckú nedôslednosť a neudržateľnosť. *Biedu filozofie* označil V. I. Lenin za prvé zre-

lé dielo marxizmu. Jeho zrelosť spočíva v dialektickomaterialistickom metodologickom postupe Marxa pri kritike špekulatívnosti a idealizmu Proudhonovej koncepcie a rozpracovávaní ekonomických problémov. Proces formovania marxistickej filozofie uzatvára Ojzerman rozborom *Manifestu komunistickej strany* — vedeckého programu komunistickej premeny sveta. *Manifest komunistickej strany* predstavuje klasický výklad východiskových téz nového svetonázoru, jeho analýzu spája autor kapitoly s ukázaním historickej úlohy a činnosti prvej proletárskej politickej strany — Zväzu komunistov.

Centrálnu problematiku siedmej kapitoly, ktorej autormi sú J. A. Samarskaja a I. A. Konikov, tvorí marxistická teória revolúcie. Jej rozpracovanie úzko súvisí so zovšeobecnením skúseností Marxa a Engelsa z buržoáznodemokratických revolúcií v Európe v r. 1848—1849. Vychádzajúc z rozboru revolučných udalostí vo Francúzsku a v Nemecku, dospievajú klasici k myšlienke o možnosti progresívneho vývoja európskej revolúcie ako nepretržitého procesu, ktorého prvú etapu tvorí dosiahnutie buržoáznodemokratických premien. Tieto vytvárajú reálnu platformu pre hegemoniu proletariátu v druhej etape, ktorá sa završuje dobytím politickej moci a nastolením revolučnej diktatúry proletariátu. Problematika teórie revolúcie organicky vyúsťuje do učenia o štáte, analýzy evolúcie buržoázných politických inštitúcií v procese buržoáznodemokratickej revolúcie a ich úlohy v kontrarevolúcií na príklade Francúzska. Najcenejšou myšlienkou, ku ktorej Marx a Engels dospievajú, je myšlienka o nevyhnutnosti rozbitia buržoáznej byrokratickej štátnej mašinérie v socialistickej revolúcií a nastolenia proletárskej diktatúry, ktorá tvorí nevyhnutný predpoklad k budúcej likvi-

dácii triednej spoločnosti a budovaniu komunizmu.

V nasledujúcej kapitole sa tí istí autori venujú dvom širokým okruhom problémov:

1. Rozpracovaniu učenia o ideológii, jej aktívnej úlohy v živote spoločnosti, funkcií ideologických ilúzií v upevňovaní triedneho panstva buržoázie.

2. Rozpracovaniu učenia o úlohe osobnosti a mäs v dejinách, vychádzajúc z Marxovho skúmania boja tried a politických strán vo Francúzsku, ktoré podáva v práci *Osemnásť brumaire Ľudovíta Bonaparta*.

G. S. Batiščev, A. D. Kosičev, I. S. Narskij, S. A. Orlovová, autori deviatej kapitoly, podávajú fundovaný výklad materialistickej koncepcie dejín na základe Marxových ekonomických prác z päťdesiatych a šesťdesiatych rokov. Skúmajú filozofickú problematiku na jednotlivých etapách Marxovej práce — na Kapitáli. Jadro celej kapitoly tvorí *Kapitál*, ktorý autori rozoberajú predovšetkým z hľadiska ďalšieho rozvoja a systematizácie historického materializmu. Pritom sa sústreďujú na tieto okruhy otázok:

1. základ a hybné sily vývoja spoločnosti, spôsob výroby a jeho komponenty, ich vnútorná štruktúrovanosť a dialektika ich vzájomného pôsobenia;

2. proces výroby ako dialektika ľudskej činnosti, jednoty spredmetňovania a osvojenia. V tejto súvislosti si všímajú ďalší vývoj problematiky, ktorú Marx nastolil v *Ekonomicko-filozofických rukopisoch* (odcudzenie, zvecnenie, personifikácia vecí a fetišizácia zvecnených vzťahov v podmienkach kapitalistických sociálnych vzťahov);

3. dialektika základne a nadstavby, učenie o spoločensko-ekonomickej formácii ako sociálnom organizme, metodologický význam tejto kategó-

4. smer a zmysel ľudských dejín, proces oslobodzovania človeka od vzťahov „vonkajšej nevyhnutnosti“, ktorého predpokladom je socialistická revolúcia, komunistická formácia ako dosiahnutie „skutočnej ríše slobody“.

Aj desiatu kapitolu venuje I. S. Narskij skúmaniu *Kapitálu*, ale z hľadiska rozpracovania Marxovej logickej metódy alebo metódy postupu od abstraktného ku konkrétnemu a jej jednotlivých stupňov. Autor vychádza z rozlíšenia dvoch vzájomne spätých foriem materialistickej dialektiky — objektívnej dialektiky, t. j. dialektiky vývoja samého objektu a subjektívnej dialektiky, t. j. špecifických dialektických zákonitostí procesu poznania a logického vystihnúť objektu. Hlavnú pozornosť sústreďuje na analýzu subjektívnej dialektiky ako logiky a teórie poznania marxizmu. Marxov metodologický postup v *Kapitáli* smeruje od mnohotvárnosti javových stránok objektu k odhaleniu jeho vnútornej podstaty, vnútorného protirečenia, ktoré tvorí zdroj jeho vývoja. Vnútorne protirečenie tvorí obsah „východiskovej bunky“ skúmania (tovar), ktorá umožňuje logickú reprodukciu zrelého objektu a odhaľuje sa v zložitých systémoch sprostredkujúcich článkov a vonkajších prejavov podstaty. V súvislosti s Marxovou logickou metódou sa autor zameriava na rozbor kategórií dialektickej logiky: abstraktného a konkrétného, logického a historického, dialektickej dedukcie a indukcie, analýzy a syntézy.

Druhý zväzok recenzovanej publikácie začína B. A. Čagin rozborom Marxovho zovšeobecnenia skúseností z Parížskej komúny v práci *Občianska vojna vo Francúzsku*. Hlavný prínos vidí autor v konkretizácii a precizovaní učenia o nevyhnutnosti rozbitia buržoázneho štátneho aparátu v procese proletárskej revolúcie a ustanovenia revolučnej diktatúry proletariá-

tu, nového typu štátu, ktorý predstava-
vuje štát prechodného obdobia od ka-
pitalistickej formácie k prvej fáze ko-
munistickej formácie. Samotné učenie
o dvoch fázach komunistickej formá-
cie je obsiahnuté v *Kritike Gothajské-
ho programu* a konštituovalo sa v teo-
retických a politických bojoch Marxa
a Engelsa v I. internacionále proti
anarchizmu M. Bakunina a proti las-
salovstvu a reformizmu v nemeckom
robotníckom hnutí.

Rozsiahly rozbor Engelsovej práce
Anti-Dühring a historických súvislostí
jej vzniku podávajú I. L. Andrejev
a V. V. Agudov. Engelsov *Anti-Düh-
ring* nemá len charakter polemiky a
obrány marxistickej filozofie pred me-
chanistickou vulgarizáciou, ale je o-
zajstnou encyklopédiou marxizmu.
Prvýkrát sa stretávame s organickým
systémom filozofie, politickej ekonó-
mie a vedeckého komunizmu v úzkom
kontexte s poznatkami prírodných
vied. Engelsova systematizácia dialek-
tického materializmu vychádza z po-
chopenia predmetu filozofie ako vedy
o najvšeobecnejších zákonitostiach vý-
voja prírody, spoločnosti a ľudského
myslenia. Materialistická dialektika
vystupuje ako celostný systém princí-
pov, zákonov a kategórií, vystihujúci
proces pohybu a vývoja materiálnej
objektívnej reality a zložitý proces jej
poznania ľudským subjektom v proce-
se praxe.

Oblasť filozofických problémov prí-
rodných vied v dielach klasikov tvorí
náplň ďalšej kapitoly. Jej autori — V.
S. Gott, K. Ch. Delokarev a G.
I. Ruzavin — vychádzajú z analýzy
Engelsovej *Dialektiky prírody*, ale re-
trospektívne sa zaoberajú aj skúma-
ním formovania filozofických otázok
prírodných vied v skorších prácach
Marxa a Engelsa. *Dialektika prírody*
predstavuje nedokončenú, široko kon-
cipovanú prácu, jej nesmierny význam
spočíva v nastolení a rozpracovaní

niektorých fundamentálnych otázok
vzťahu filozofie a prírodných vied, ka-
tegorií dialektického materializmu
[vzájomné pôsobenie, kauzalita, nevy-
hnutosť, náhoda a i.]. Chápanie sve-
ta ako vyvíjajúceho sa systému umož-
ňuje Engelsovi klasifikovať jednotlivé
kvalitatívne odlišné úrovne, formy po-
hybu a existencie hmoty a na tomto
základe podať klasifikáciu vied. Prin-
cíp neredukovateľnosti vyšších foriem
pohybu hmoty na nižšie tvorí metodo-
logické východisko pre kritiku me-
chanistického redukcionizmu, Engels
chápe nekonečnosť a nezníchteľnosť
hmoty ako jej kvalitatívnu nevyčer-
pateľnosť. Filozofická kategória hmo-
ty nie je mysliteľná bez jej atributív-
nych určení — pohybu, priestoru a
času. Záver kapitoly je venovaný filo-
zofickým otázkam Marxových *Mate-
matických rukopisov*.

Engelsova teoretická činnosť v se-
demdesiatych a osemdesiatych rokoch
sa nevyčerpáva iba problematikou dia-
lektického materializmu a prírodných
vied. I. L. Andrejev, V. I. Stola-
rov a G. M. Fridlender sa zaobera-
jú prínosom Engelsa k rozpracova-
niu problémov historického materia-
lizmu a dejín filozofie. Sústreďujú sa
hlavne na práce *Pôvod rodiny, sú-
kromného vlastníctva a štátu, Podiel
práce na poľudštení opice, Ludwig
Feuerbach a vyústenie klasickej ne-
meckej filozofie*. Filozofické problémy
antropogenézy, stimulované vedecký-
mi objavmi v biológii, podáva Engels
na pozadí ostrých ideových konflik-
tov okolo týchto objavov. Vydeľuje
pracovnú činnosť ako špecifický ľud-
ský spôsob životnej činnosti, ako zá-
klad všetkých progresívnych stupňov
sociogenézy.

Engels ukazuje príčiny a zákonitos-
ti prechodu prvotnopospolnej formá-
cie k triedno-antagonistickej formácii,
formovanie tried a triednych vzťahov
na princípe deľby práce a súkromné-

ho vlastníctva až po vznik štátu a nadstavbových inštitúcií triedno-antagonistickej formácie.

Vydelenie základnej filozofickej otázky a jej dvoch stránok stanovilo východiskový princíp marxistického historicko-filozofického výskumu. Engels ukazuje, ako riešenie základnej otázky filozofie podmieňuje riešenie všetkých ostatných problémov filozofie. Hoci sa Marx a Engels systematicky nevenovali problematike etiky a estetiky v špeciálnej práci, autori kapitoly reprodukovujú myšlienky klasikov týkajúce sa morálky a umenia ako foriem spoločenského vedomia a ukazujú na ich význam pri rozpracovaní marxistickej etiky a estetiky.

Zvláštny význam pre rozvoj historického materializmu, kritiku revizionizmu a oportunizmu, vulgárneho sociologizmu majú Engelsove listy z deväťdesiatych rokov. Ich analýzu podávajú B. A. Čagin a L. G. Gorškovová. Do popredia vystupujú otázky o relatívnej samostatnosti a aktívnom pôsobení spoločenského vedomia, aktívnej úlohy nadstavby a subjektívneho faktora vo vývine spoločnosti. Skúmanie týchto problémov spájajú autori s ukázaním dezinterpretácie Marksových listov zo strany novokantovského revizionizmu — ako údajnej evolúcie Engelsa od „ekonomického determinizmu“ k priznaniu samostatnosti „ideálneho faktora“ a jeho úlohy v dejinách.

Na obsahovo a materiálno bohatéj kapitole, venovanej činnosti žiakov a nasledovníkov Marxa a Engelsa v 19. storočí a skúmaniu ideových bojov v II. internacionále, sa podieľali J. Elez, S. M. Brajovič, A. P. Petrašik, Ch. N. Morudžjan, M. N. Greckij a bulharskí autori A. Vekov a S. Slavov.

Autori sa sústreďujú na najvýraznejšie osobnosti teoretikov, propagátorov marxizmu a organizátorov ro-

botníckeho hnutia v poslednej tretine 19. storočia, v období relatívne pokojného prechodu kapitalizmu do štádia imperializmu. Pritom ukazujú význam jednotlivých predstaviteľov (J. Dietzgen, F. Mehring, K. Kautský, P. Lafargue, A. Labriola, D. Blagojev) v teoretickej a praktickej politickej činnosti, analyzujú evolúciu ich názorov od predmarxistických a nemarxistických východísk k marxizmu, neobchádzajú ani ich chyby, nedostatky a jednostrannosti v teórii a taktike, ktoré u Kautského vyúsťujú do zrieknutia sa revolučného marxizmu a prechodu k revizionizmu a oportunizmu.

Zvláštnu kapitolu venovali M. T. Jovčuk, A. I. Volodin, V. F. Pustarnakov a J. N. Kurbatová prenikaniu marxistickej filozofie do Ruska, ktoré sa neskôr stáva kolískou novej etapy vývoja marxistickej filozofie — leninizmu.

V centre ich skúmania je vývoj názorov ruských revolučných demokratov (Gercen, Belinskij, Dobroljubov, Černyševskij) smerom k ideovej príbuznosti s Marxom a Engelsom, ďalej vzťah marxizmu a ruského revolučného národnictva (Lavrov, Tkačov, Bakunin) a vulgarizácia a kritika marxizmu v liberálnom národnictve (Michajlovskij).

V druhej časti kapitoly sa pozornosť sústreďuje na teoretickú a praktickú činnosť G. V. Plechanova v r. 1883—1895. Plechanov prešiel zložitým vývojom od národnictva k marxizmu, stal sa jedným z najvýznamnejších predstaviteľov II. internacionály nielen ako revolucionár-organizátor, ale aj ako teoretik hlavne v oblasti dialektického materializmu a dejín filozofie, hoci jeho neskorší vývoj sa uberal smerom k menševickému oportunizmu a stal sa jeho hlavným teoretikom. Autori podávajú marxistické hodnotenie činnosti Plechanova, jej pozitívnych a negatívnych črt. Tá-

to časť tvorí bezprostredný organický prechod k činnosti V. I. Lenina.

Záverečnú kapitolu recenzovanej publikácie venovali S. M. Brajovič, J. A. Samarskaja a G. L. Belkina teoreticky fundovanej kritike buržoáznej marxológie a filozofického revizionizmu. Od svojho vzniku vedie marxizmus neustály ideový boj s buržoáznou filozofiou, s dezinterpretáciou, vulgarizáciou, revíziou svojich základov a najrevolučnejších elementov. Kým na počiatku buržoázna filozofia zväčša mlčala o existencii marxizmu, v období II. internacionály priznáva marxizmu určitú „originalitu“ ako politickému učeniu, ekonomickej teórii, avšak údajne bez filozofického obsahu. Z tejto platformy vychádzajú pokusy o „doplnenie“ marxizmu filozofickým obsahom, vychádzajúcim z cudzích, marxizmu protikladných zdrojov (novokantovstvo, empiriokriticizmus, mechanický materializmus), charakteristické pre filozofický revizionizmus II. Internacionály.

Ďalšia evolúcia vzťahu buržoáznej filozofie k marxizmu sa nesie v znamení snahy o využitie, prispôbenie jednotlivých stránok potrebám buržoáznej filozofie pri odmietaní marxizmu ako celku. Jednou z posledných variácií je „návrat k Marxovi“, akási buržoázna „renesancia“ marxizmu.

Pod návratom sa myslí využitie niektorých formujúcich sa názorov „mladého“ Marxa, ich dezinterpretácia v duchu abstraktného humanizmu a antropologizmu a postavenie údajne „skutočného“ Marxa proti súčasnému marxizmu-leninizmu. Z tejto bázy vychádzajú rôzne varianty súčasného „západného marxizmu“, „autentického marxizmu“, „neomarxizmu“.

Publikácia sovietskych historikov marxistickej filozofie obsahuje podrobnú, vyčerpávajúcu bibliografiu najnovších prác venovaných priamo alebo sprostredkovane dejinám marxistickej filozofie (z rokov 1965—1978). Na záver treba povedať, že recenzovaná práca predstavuje bezpochyby významný prínos do dejín marxistickej filozofie, právom ju možno označiť ako doteraz ojedinelé dielo marxistických filozofov, podávajúce syntetický obraz o zložitom procese vývoja marxistickej filozofie. Bohatstvom materiálov, množstvom nastolených a riešených otázok táto rozsiahla publikácia zaujme široký okruh čitateľov z radov filozofov, poslucháčov disciplín marxizmu-leninizmu, aj pracovníkov v ostatných spoločenských vedách, nevylučujúc však ani záujemcov o filozofické otázky prírodných vied.

Ladislav Kiczko

O PSYCHOANALÝZE A NEOFREUDIZME

V. M. LEJBIN, Psychoanalýza a filozofie neofreudizmu. Nakladateľstvo Svoboda, Praha 1979, 233 s.

Základným predpokladom efektívnej kritiky buržoáznej filozofie je dôsledná oboznámenosť s jej východiskovými princípmi a spôsobmi ich rozpracovania. Nevyhnutnosť podrobovať buržoáznu filozofiu precíznej analýze je aktuálna najmä tam, kde predstavitelia tejto filozofie vystupujú v úlohe „tvorivých pokračovateľov“ Marxa,

kde predstierajú rozvíjanie základných myšlienok marxizmu, hoci v skutočnosti ide o ich hrubú falzifikáciu. K takýmto myšlienkovým prúdom v súčasnej buržoáznej filozofii patria aj niektorí predstavitelia neofreudizmu, predstavujúceho logické vyústenie ďalšieho vývoja základnej psychoanalytickej teórie. Je určitým parado-